

**ПРОДЪЛЖАВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВОТА ПО БРАЧНИ ДЕЛА
И ДЕЛА ЗА ГРАЖДАНСКО СЪСТОЯНИЕ ОТ НАСЛЕДНИЦИТЕ
В СЛУЧАЙ НА СМЪРТ НА СТРАНА В ТЕЧЕНИЕ НА ДЕЛОТО.
СЪОТНОШЕНИЕ С ХИПОТЕЗАТА НА ПРОЦЕСУАЛНОТО
ПРИЕМСТВО ПО ЧЛ. 227 ОТ ГПК**

Ася Тороманова, докторант *
Бургаски свободен университет

**COUNTINUING THE THE PROCEEDING IN MATRIMONIAL
SUITS AND PROCEEDING IN CIVIL STATUS CASES IN THE
EVENT OF DEATH IN THE COURSE OF A LAWSUIT.
COMPARISON BETWEEN SUCCESSION IN PROCEDURE UNDER
ART. 227 OF CODE OF CIVIL PROCEDURE**

Asya Toromanova, Phd Student
Burgas Free University

Резюме: Приемството в процеса, уредено в чл. 227 от ГПК, представлява хипотеза на заместване на страната във висящ процес от нейните правоприменици. Под приемство в процеса се разбира продължаване на производството по делото с участието на правоприменика с цел това производство да получи своя необходим завършек. Приемството в процеса по чл. 227 от ГПК е законово, защото настъпва по силата на цитираната процесуална норма, независимо от волята на правопримениците. Последниците от настъпилото приемство са, че делото продължава от това действие, при което е било спряно по реда на чл. 229, ал.1, б. "б" от ГПК, като извършените до този момент от праводателя процесуални действия, запазват своята сила и спрямо правоприменика.

Настоящата статия разглежда специфичните случаи, уредени по чл. 327 и чл. 328 от ГПК, а именно: продължаване на висящото дело за развод/унищожаване на брака/ от наследниците на починалия съпруг; приложението на нормата на чл. 327 от ГПК и в производствата по дела за гражданско състояние; в кои случаи продължаването на тия дела е допустимо; как се развива процесът с участието на наследниците; между кои лица се разпростира силата на пресъдено нещо на решението.

Ключови думи: приемство в процеса, особени искиви производства, брачни дела, дела за гражданско състояние

Abstract: The article treats succession in the event of death of a litigant in the course of proceeding in matrimonial suits and proceeding in civil status cases; in wich cases the succession in procedure is admissable; who are legitimated successors to continue the case. Practice from the supreme court of cassation is quoted.

Keywords: Succession in procedure, Special action proceedings, matrimonial suits, Proceeding in civil status cases.

* Докторант в Центъра по юридически науки при Бургаски свободен университет, тема на дисертацията: „Правопримеството в Гражданския процес“.

Продължаване на брачния процес на страната на ищеца по чл. 327 от ГПК.

Брачният процес е уреден като вид особено исково производство в Глава двадесет и шеста, чл. 318 и сл. от ГПК. Особеностите му се дължат на неговия предмет – призван е да брани важни интереси – тези на семейството. Не само личните права на съпрузите интересуват брачния процес, целите му са много по-обхватни. Задача на брачния процес е както да прекрати разстроения брак или да отстрани унищожаемия, така и да защити интересите на децата, да възмезди за усилията в брачния живот всеки от съпрузите, посредством справедливо разпределение на придобитото.

Строго личният характер на брачните отношения налага исковете, свързани с тях, да бъдат предявявани само от съпруг¹. Легитимацията по брачни дела е изключителна: единствено съпруг може да бъде ищец по всеки от изброените искове по чл. 318 от ГПК, както и ответник по тях.

Понеже не се съвместява със строго личния характер на брачното правоотношение, процесуалното приемство по тия дела е недопустимо. При смърт на единия от съпрузите, настъпила по време на висящността на брачен процес, този процес следва да се прекрати, а постановеното по него решение да се обезсили².

В тия случаи, поради невъзможност да се прекрати или унищожи бракът посредством влязло в сила решение, тъй като е прекратен на друго основание (смърт на съпруг), преживелият съпруг ще стане наследник на починалия. Когато преживелият съпруг е виновен за дълбокото разстройство на брака или е бил недобросъвестен при сключването на унищожаемия брак, този резултат е несъвместим с морала. Затова и материалният, и процесуалният закон, овластяват някои от наследниците на починалия съпруг да продължат делото, като го превърнат от брачно дело в установителен процес, целящ да бъде лишен преживелият съпруг от качеството на наследник, като се докаже че починалият е имал право да прекрати или унищожи брака³.

¹ Казаното не се отнася за много редки случаи, при които такива искове се предявяват от прокурора или от съпруг по бигамен брак. В тези случаи обаче, делата се разглеждат по общия исков ред, а не по реда на производството по брачни дела.

² Проф. Сталев, Ж., Българско гражданско процесуално право, Сиела, С., 2001, с. 564. Така и съгласно *Определение № 29 от 06.03.1978 год. по гр.д. № 11/1978 год., II ГО на ВС*, в което се казва че при смърт на една от страните в брачния процес за развод, производството не се спира, а се прекратява, поради отпадане на надлежна страна в процесуалното правоотношение. В брачния процес е недопустимо нито доброволното, нито законното процесуално право приемство – наследниците на починалата страна в брачния процес за развод не могат, както разпорежда чл. 120 от ГПК/1952 год. в обикновения граждански процес, да заместят своите наследодатели в образуваното процесуално правоотношение, тъй като те не могат да наследят брачното процесуално правоотношение, което е строго лично на съпрузите.

³ Това, съгласно чл. 52, ал.2 от СК и чл. 327, ал.1 от ГПК, са призованите към наследяване низходящи или родители. Т.е., легитимирани наследници да продължат брачния процес се явяват тези от първи и втори ред. Съпругът се конкурира в всеки един от тези редове.

Чл. 267 от ГПК/1952 год., (на който отговаря 327 от ГПК/2008 год.), не е ограничавал по редове легитимираните наследници. Нормата на чл. 267 от ГПК/1952 год. е задължавала съдът да даде двуседмичен срок на *наследниците* да заявят дали желаят да продължат делото за развод/унищожаване на брака.

В ППВС № 10 от 03.11.1971 год., т. 11 ВС е посочил кои са легитимираните наследници да продължат брачното дело: това са само наследниците, които са призвани да наследяват по закон или по завещание, тъй като само те имат правен интерес да изключат преживелия съпруг в наследяването. Заветникът и наследниците, които са признати за недостойни за наследяване, нямат такова право, защото нямат качеството на наследници.

Посочените в чл. 327 от ГПК наследници имат право да продължат производството по брачното дело, защото са призвани да наследяват, т.е., на свое собствено основание. Законът им дава възможност да използват висящото брачно производство, за да претендират собствените си наследствени права. Те са правоприемници по материалното право (Закона за наследството), но не са приемници на висящия процес. Продължаването на делото е, така да се каже, използване на процесуалната форма, на която се придава ново съдържание: процесът продължава с участието на наследниците, за да се установи основателността на предявения иск, респ. да се докаже вината на преживелия съпруг, и така той бъде лишен от наследствен дял.

В тия случаи според проф. Сталев, не се касае за законно процесуално приемство, тъй като брачният иск е строго личен и не преминава върху наследниците (чл. 52, ал.1 от СК), а се касае до особен случай на изменение на иска по волята на наследниците. Целта е преживелият виновен/недобросъвестен съпруг да бъде лишен от правото на наследствен дял от наследството на починалия. За тази цел брачният конститутивен иск се заменя с установителен иск относно погасеното поради смърт право за развод или унищожаване на брака. Точно затова наследниците не стават страна в делото по право, както това се случва при законното процесуално приемство, а получават качеството на страни, само ако в двуседмичен срок от съобщението на съда, поискат делото да бъде продължено.⁴

Продълженият от наследниците на ищеца процес по реда на чл. 327 от ГПК престава да бъде брачен и за него не важат особените правила на чл. 318 и сл. от ГПК. Целта на този процес е да се провери правото за развод или за унищожаване на брака, съществувало в полза на ищеца. Предвид строго личния характер на брачното отношение е недопустимо наследниците да променят основанието на брачния иск, нито да прибавят нови основания.⁵

Опирайки се на горните задължителни разяснения, с *Определение № 376 от 09.10.2020 год. по чгр.д. № 2928/2020 год. на ВКС IV ГО*, определението на въззивния съд за прекратяване на брачно дело не е допуснато до касационно обжалване. Прекратеното производство е по иск за развод поради дълбоко и неправимо разстройство на брака, в хода на което е починал ищецът. Касационният съд е прещенил че не е налице хипотезата на чл. 327 от ГПК, тъй като продължаване на делото е поискал бащата на починалия. Той не е легитимиран да извършва процесуални действия по делото, тъй като не е призван да наследява. Призовани да наследяват са децата и тъй като този ред наследници изключва по-далечния, само децата имат правото по чл. 327, ал.1 от ГПК, да продължат делото при смърт на ищеца, каквото те не са заявили.

⁴ Проф. Сталев, цит. съч., с.565. Така и съгласно *ППВС № 10/1971 год., т.11*, където се пояснява че продълженият иск от наследниците на починалия съпруг – ищец е установителен. Също и в *ППВС № 5 от 15.03.1978 год., т.6*, където е указано че наследниците на починалия ищец могат да продължат предявения брачен иск, само ако в исквата молба са изложени обстоятелства, които разкриват дълбокото разстройство на брака поради виновни брачни нарушения и ищецът изрично е направил искане за произнасяне на вината. Със смъртта на ищеца бракът се прекратява и това определя характера на продължения иск като установителен, а не като брачен.

⁵ проф. Сталев, Ж., *Българско Гражданско процесуално право*, с. 566.

Така в *Решение № 111 от 15.02.1985 год. по гр.д.№ 19/85 год., II ГО*, според което продълженият от наследниците иск не е брачен иск и затова съдът не може да се произнася по акцесорно свързаните с този брачен иск въпроси – родителските права и ползването на семейното жилище. Също и в *Решение № 2682 от 06.12.1972 год. по гр.д. № 1114/71 год., II ГО*, в който случай наследниците на ищеца са продължили брачното дело и в съдебното заседание са заявили че се отказват от произнасяне по въпроса за вината, което представлява изменение на брачния иск, в случая недопустимо.

Съгласно *т. 6 от ППВС № 5/1977 год., срокът по чл. 267 от ГПК/1952 год.*, който съдът дава на призованите към наследяване низходящи или родители, да заявят желаят ли да продължат

Ако никой от наследниците не е поискал делото да продължи, както и ако преживелият съпруг е бил добросъвестен при сключване на унищожаемия брак или искът за развод не е основан на вината на преживелия, брачното дело се прекратява, независимо от фазата, в която се намира.⁶

Строго личният характер на брачното отношение обяснява недопустимостта брачните искове да бъдат предмет на процесуално приемство, а също и показват особености относно другарството по тия дела.

Съгласно чл. 318 от ГПК, могат да бъде предявени три вида брачни искове: за развод, за унищожаване на брака, за установяване съществуването или несъществуването на брачното отношение⁷.

Искът за развод, както и искът за унищожаване на брака са конститутивни. Установителен е третият иск, с който се цели установяване съществуването или несъществуването на брак между страните. За предявяването на установителен брачен иск ва-

делото, е преклузивен и важи за всеки наследник поотделно. С определение съдът постановява продължение на делото, ако по не единият от наследниците е поискал в двуседмичен срок продължаването.

⁶ Така в Решение № 201 от 24.07.2012 год. на ВКС по гр.д. № 1129/2011 год. III ГО, което подчертава че разпоредбата на чл. 327, ал.3 от ГПК/2008 год. налага съдът да се произнесе само по посоченото от починалия съпруг като основание за прекратяване на брака виновно поведение на преживелия. Поведението на другия съпруг, който е починал, не се включва в предмета на произнасяне на съда, поради което не може да бъде установявано и неговото противоположно поведение.

Разпоредбата на чл. 327, ал.3 от ГПК/2008 год., която гласи че: „При продължаване на делото, съдът се произнася само по посоченото от починалия съпруг като основание за прекратяване на брака виновно поведение на преживелия” е нова за процесуалното ни законодателство; тя не съществува по ГПК/1952 год. и при първоначалната му редакция, и при последващите му изменения, касаещи брачната уредба. Може да се каже, че тази правна норма е добър пример за хармонично и съответстващо на целта на закона нормотворчество – нормата е ясна и стриктна като по този начин подпомага и страните, и съда в правоприлагането, (бел., А.Т.)

Брачните отношения между съпрузите са подлежащи на различен режим и уредба по нашето законодателство. При действието на Закона за гражданското съдопроизводство (ДВ, брой 31/1892 год.), споровете за разтрогването и унищожаването на брака и свързаните с това въпроси за упражняване на родителската власт и издръжка на съпругата и децата, са се решавали не от гражданските съдилища, а от признатите духовни съдилища на източноправославната църква и на другите вероизповедания според това, пред орган на кое вероизповедание е сключен бракът: чл.1, ал.2 от ЗГС. С приемането на Наредбата-закон за брака от 12.05.1945 год., в българското право се въвеждат за пръв път гражданският брак и гражданският брачен процес. По-късно уредбата се развива с приемането на Закона за лицата и семейството (ДВ, бр. 182/1949 год.), при действието на който правилата, уреждащи брачния процес, са включени като отделна глава в тогава действащия ЗГС. С приемането на Гражданския процесуален кодекс (Изв, брой 12/1952 год.), правилата относно брачния процес се включват окончателно като особено исково производство в процесуалното ни законодателство, бел., (А.Т.)

⁷ Законът говори само за унищожаване на брака като не употребява термините несъществуващи и нищожни бракове. Това се обяснява с обстоятелството, че класификацията на правните актове, дадена по обща теория на Гражданското право, мъчно подхожда към материята на брака. Доктрината си е послужила с делението „несъществуващи и недействителни бракове” като под първите се поставят случаите, когато изобщо няма брак, поради липса на някоя съществена предпоставка, а под вторите – случаите, когато има сключен брак, но поради наличен недостатък, законът допуска неговото обявяване за недействителен: Меворах, Н., Семейно право, С., Наука и изкуство, 1956, с. 179.

жи изискването за наличието на правен интерес от търсеното установяване, арг. от чл. 124, ал.1 предл 2 от ГПК.⁸

Продължаване на брачния процес на страната на ответника по чл. 328 от ГПК.

Съгласно чл. 328 от ГПК, при смърт на ответника, продължаването на делото от призованите към наследяване низходящи или родители е възможно, само ако предявеният иск е във връзка с чл. 13 от СК (отм.) и ищецът е недобросъвестна страна при сключването на брака⁹.

Следователно, продължане на брачното дело на страната на наследниците на ответника е допустимо, ако то има за основание иск по чл. 318, предл. 2 от ГПК – иск за унищожаване на брака. Продължаване на дело за развод от наследниците на починалия ответник е недопустимо¹⁰.

Продължаване на брачния процес на страната на ответника по чл. 328 от ГПК за случаите, когато и двамата съпрузи са ответници.

Всеки брачен процес включва като условие за своята допустимост участието и на двамата съпрузи по брачното отношение. Това участие може да се изрази не само в конституирането на единия съпруг като ищец и на другия като ответник, но и в конституирането на двамата съпрузи като ответници. Така ще бъде в случаите, в които прокурорът предяви брачен иск на посочените в СК основания¹¹.

⁸ Тези случаи на установителни иски са на практика редки. Предвид изискването на акт за женитба като условие за съществуването му, ще е налице интерес да се предяви положителен установителен брачен иск, когато съставеният акт за встъпване в брак е бил унищожен заедно с унищожаване на регистрите за гражданско състояние, поради пожар; ще бъде налице интерес от предявяване на отрицателен установителен иск в случаи, когато другата страна по несъществуващ брак претендира съществуването на брачната връзка: проф. Силяновски, проф. Сталев, Граждански процес, том II, С., Наука и изкуство, 1955 год., с. 308.

Според проф. Сталев, когато брачният иск е установителен, той се превръща в обикновен установителен, страна по който стават наследниците на починалия: Сталев, Ж., Българско гражданско процесуално право, с. 564.

⁹ Чл. 268 от ГПК/1952 год. дава право на наследниците на ответника да продължат брачното дело, ако предявеният иск е бил за унищожаване на брака и по този иск ищецът е недобросъвестната страна. Отговаряща на горната, би могло да се каже, не особено удачно, е сега действащата норма на чл. 328 от ГПК/2008 год. Тя препраща към чл. 13 от вече отменения Семейен кодекс от 1985 год. Хронологически това обстоятелство може да бъде оправдано, предвид че приемането на новия ГПК (ДВ, брой 59/2007 год.) предхожда приемането на новия Семейен кодекс (ДВ, брой 47/2009 год.). Би било удачно препращането към сега действащия Семейен кодекс, чл. 46, вр. с чл. 6 и чл. 7, да бъде предвидено в бъдещите изменения на ГПК, (бел. А.Т.) Чл. 13 от СК (1985 год.) визира пречките за сключване на брак: бигамия, запрещение, болест, както и роднински отношения. Тези основания, съгласно чл. 96, ал.1, т.1 от СК (отм.) са основания за унищожаване на брака.

¹⁰ Така, съгласно съдебната практика: *Определение № 45 от 10.03.1965 год. по гр.д. № 632/1965 год., II ГО*, което постановява че при смърт на ответника във време на бракоразводен процес, бракът се прекратява поради естествена причина – смъртта на един от съпрузите. Висящият бракоразводен иск става безпредметен и по аргумент от противното на чл. 268 от ГПК/1952 год., делото следва да бъде прекратено. Също и съгласно *Определение № 233 от 26.11.1969 год. по гр.д. № 1781/1969 год., III ГО*, където се посочва че при смърт на ответника по иск за развод (поради дълбоко и непоколебимо разстройство на брака), делото се прекратява във всички случаи и без оглед на вината.

¹¹ Съгласно чл. 97 от СК/1985 год., иск за унищожаване на брака, по причина двубрачие, пълно запрещение, душевна болест или болест, която представлява сериозна опасност за живота или здравето на поколението или другия съпруг, както и поради близка роднинска връзка между

С ТР № 74 от 10.11.1980 год., ОСГК на ВС, Върховният съд се е произнесъл по въпроса как следва да се тълкува чл. 268 от ГПК/1952 год., в случаите на предявен от прокурора иск за обявяване брака за недействителен, по причина че единият от съпрузите страда от душевна болест, което е основание за поставянето му под пълно запрещение, и в течение на производството настъпи смъртта на някой от двамата съпрузи – ответници.

В цитираното тълкувателно решение № 74/1980 год., ВС заключава че докато продължаването на иска за развод е допустимо само на страната на ищеца, то искът за обявяване недействителността на брака по различен начин третира проблема за продължаването на делото в случай на смърт. Ответник по този иск може да бъде и добросъвестният, и недобросъвестният съпруг, тъй като чл. 18 от СК (ДВ, брой 23/1968 год.), овластява всеки от съпрузите за предявяването му. Продължаването на тия искове е изключение от правилото, че със смъртта на ответника по брачен иск, делото се прекратява. Когато искът за обявяване недействителността на брака се основава на душевна болест или слабоумие на единия от съпрузите, този иск може да се предяви и от прокурора, арг. чл.18, б.“г“ от СК/1968 год., в който случай и двамата съпрузи имат процесуалното положение на ответници. Прилагайки по аналогия разпоредбата на чл. 268 от ГПК/1952 год., Върховният съд постановява че тази разпоредба е относима и при предявен от прокурора иск, защото по този начин се санкционира недобросъвестността на преживелия съпруг както в случаите, когато искът е предявен от другия съпруг – наследниците ще имат право да продължат процеса.

Цитираното тълкувателно решение очертава проблема за легитимацията на страните по брачни дела. Семейството представлява основна клетка в обществото и отношенията в него подлежат на абсолютна закрила от държавата. Тези отношения имат важност спрямо всички и водят до разпростиране действието на брачните решения спрямо всички.¹²

Брачните искове и исковете по дела за гражданско състояние, продължени от наследниците, престават да бъдат процеси по искове за гражданско състояние изобщо. Те се превръщат в обикновени установителни искове. Решенията по продължените от наследниците процеси, не се ползват с важаща спрямо всички сила на пресъдено нещо. Решенията по тия дела важат за всички от наследниците на починалата страна, включително и тия, които не са взели участие в делото, но не и спрямо други лица.¹³

сключващите брак, може да бъде предявен от прокурора. Същото и съгласно чл. 47 , ал.1, т.3 и 4 и ал. 3 и 4 от сега действащия СК.

¹² Слияновски, Сталев, Граждански процес, том II, С., Наука и изкуство, 1955 год., с. 311.

¹³ Сталев, цит. съч., с. 365.

Може да се каже че това продължаване на личния брачен/семеен процес от наследниците, е едно своеобразно използване на образувания вече процес. За да има приемство в процеса по реда на чл. 227 от ГПК, следва да има приемство в материалното право, дало повод за образуването на този процес. Оказва се че това правило не може да бъде поставено в абсолютни рамки. Така, както правото на иск не е обусловено от материалното субективно право, защото е възможно да се предяви иск за установяване несъществуването на едно правоотношение, така и по брачните дела и по делата за гражданско състояние, продължаването на процеса от наследниците, излиза извън рамките на чл. 227 от ГПК и се поставя на по-широка основа, а именно: интересът, които тези процеси са призвани да бранят, (бел., А.Т.)

Процесът е едно цяло, обхващащо процесуалните действия от подаването на иска, до издаването на съдебното решение, но неговата цел е вън от самия процес. Непосредствената извънпроцесуална цел на исковия процес е разрешаване на правния спор, предмет на делото, а най-да-

Продължаване на процеса по искове за гражданско състояние от наследниците.

Исковете за гражданско състояние са искове, отнасящи се до връзката между родител и дете, респ. осиновител и дете. За тях важи особеното исково производство, уредено в чл. 331-335 от ГПК под надслов „Производство по дела за гражданско състояние“. Съгласно чл. 331 от ГПК, „*по реда на това производство се разглеждат всички искове за установяване или оспорване на произход, както и исковете за прекратяване на осиновяване.*”¹⁴

Не всички от изброените искове обаче могат да бъдат продължени от наследниците. Продължаването на производството по тия искове е обусловено от положението, което наследодателят е заемал в процеса – аргумент от чл. 331, ал.2 от ГПК, който посочва хипотезата на „...*продължаване на делото от наследниците на осиновителя за установяване на неговата основателност*“ – т.е., процесуалният закон допуска наследниците да продължат процеса по иск за прекратяване на осиновяване на страната на ищеца. Продължаването на процеса на страната на ответника по тия искове е недопустимо¹⁵.

Поради строго личния характер на връзката осиновител - осиновен, наследниците могат да продължат не всеки иск за отмяна на осиновяване, а само иск за отмяна, основаващ се на вината на преживелия във връзката осиновител - осиновен, което следва от общия гражданскоправен принцип, че никой не може да черпи облаги от собственото си виновно поведение.

За приемство по тия дела отново се говори условно, тъй като то не е типичното приемство по чл. 227 от ГПК/1952 год. Подобно на брачния процес, и тук поради

личната негова цел съвпада с крайните цели на обществото, на което процесът като надстройка служи: *проф. Сталев, Сила на пресъдено нещо в гражданския процес, с. 122.*

По същия начин продължаването на брачния процес и на делата за гражданско състояние от наследниците, иският процес постига своята далечна, крайна цел – възстановяване и защита на закоността, защита на обществени интереси от най-висока степен – тези в семейството.

Без да са приемници на строго личната семейна връзка, която се прекратява със смъртта на едната от страните по нея, наследниците имат право да защитят своя материален интерес, използвайки вече образуваното дело, създадената процесуална форма – и по този начин да постигнат крайната цел на обществото за справедливост и социален мир, лишавайки недобросъвестната страна по прекратената семейна връзка от наследствен дял, респ. от несправедливо материално облагодетелстване, при установено виновно поведение спрямо починалия съпруг.

В този смисъл по брачните дела и делата за гражданско състояние не може да се говори за приемство в класическата, установена от процесуалния закон хипотеза; може да се говори за приемство условно и гледайки в по-широк аспект върху проблема, като приемство в установената форма (образувания вече процес), чрез влагането в тази форма на ново съдържание и нова цел, (бел., А.Т.)

¹⁴ **Сега действащият Семейен кодекс от 2009 год. урежда следните искове за гражданско състояние:** иск за оспорване на произход от майката (чл. 60 СК); искове за оспорване на бащинство (чл. 62 от СК); искове за оспорване и унищожаване на припознаването (чл. 66 и чл. 67 от СК); искове за установяване на произход от майката и от бащата (чл. 68 и чл. 69 от СК); иск за прекратяване на осиновяването (чл. 106 от СК).

¹⁵ Приемството в процес за оспорване на произход, първоначално изобщо не е било предвидено. ЗЛС (отм., ДВ, бр. 23/1968 год.) не е давал право на наследниците да продължат исковите за установяване или оспорване на произход; такава възможност ЗЛС е предвиждал единствено при исковите за прекратяване на осиновяването. С приемането на първия СК/1968 год., в законодателството ни за пръв път е уредена възможността наследниците да могат продължат иска за установяване/оспорване на произход, предявен от техния наследодател: чл.41 от СК.

строго личния характер на връзката родител – дете, осиновител – осиновен, наследниците няма как да заместят наследодателя в тази връзка, тъй като тя не подлежи на приемство; наследниците обаче, както и виновният преживял (в случай че този факт бъде установен със съдебното решение), ще влязат в отношения помежду си по повод приемане на наследството, като провинилият се приживе, не следва да получи наследствен дял. С оглед на тия морални и правни принципи, законът допуска намеса на наследниците в тая лична връзка осиновител – осиновен, единствено при твърдяна вина в процеса приживе. Законодателят дава на наследниците възможността да продължат процеса, за да докажат вината на преживелия и така, подобно на продължаване на брачните процеси, да се ползват от последиците на влязлото в законна сила решение.

Исковете за отмяна на осиновяване на друго основание не се наследяват – например искът за отмяна на осиновяването при съществено нарушение на закона; този иск не може да се продължава от наследниците, тъй като не се основава на вина на осиновения спрямо осиновителя и обратно: така в *Р № 1485 от 24.06.1967 год. по гр.д. 629/1967 год., ПГО*¹⁶.

¹⁶ Цитираното решение на Върховния съд е пример за блестящо тълкуване и по-точно за правоприлагане на материалната норма в съответствие с духа на закона и процесуалните правила. В това решение ВС развива аргументите че правото на иск за отмяна на осиновяването поначало не се наследява. Наследниците могат да продължат вече предявен иск, но при наличие на предпоставките, предвидени в чл. 271, ал.2, вр. с чл. 267 от ГПК/1952 год. – ако искът за отмяна на осиновяването, предявен приживе от ищеца – осиновител, се основава на вината на преживелия осиновен: тежко провинение, основно разстройване на отношенията между осиновител и осиновен, ако фактите в исквата молба дават основание да се приеме, че искът има в основанието си този текст на закона.

Наследниците **не могат** да продължат предявен иск на основание съществено нарушение на закона; такъв иск не се наследява, защото не се основава на вината на осиновения или осиновителя.

Решението на ВС е постановено при действието на ЗЛС. С приемането на СК (ДВ, брой 23/1968 год.), чл. 57 предвижда продължаване на иска за прекратяване на осиновяването, само когато е основан на тежко провинение или обстоятелства, които основно разстройват връзката осиновител – осиновен.

Семейния кодекс от 1985 год., в чл. 66 предвижда възможността делото за прекратяване на осиновяването да бъде продължено от наследниците на починалата страна и на основания за унищожаемост (допустима възраст за осиновяване, разлика във възрастта, забрана за осиновяване между роднини, липса на съгласие за осиновяване). СК/2009 год. запазва тази тенденция, допускайки продължаване на иска за прекратяване на осиновяването от наследниците, не само при тежко провинение, но и при основания за унищожаемост, така съгласно чл. 108 от СК.

ГПК от 1952 год., както и сега действащият, предвиждат продължаване на делото от наследниците на осиновителя при твърдяна вина на преживелия осиновен, аргумент от препратката към чл. 267, ал.1 от ГПК/1952 год.; респ. чл. 327, ал.1 от ГПК/2007 год. Стриктното тълкуване на процесуалните норми води до извода че продължаване на иска за отменяване на осиновяването поради унищожаемост, е недопустимо.

Процесуалните правила относно брачните искове и исковете по дела за гражданско състояние са относително устойчиви. Материалните правила относно осиновяването и неговото прекратяване, са претърпели редица промени, предвид промените в обществените и социалните норми през миналия век и настоящем.

Основанията за унищожаемост, са основания, на които могат да се позоват само осиновителят и осиновеният. В материята на личните отношения, намесата на трети лица следва да бъде само по изключение, в защита на обществен интерес – когато поради тежко провинение на едната от страните в отношението осиновител – осиновен, продължаване на родствената връзка

Ако ищецът по иск за отменяване на осиновяване почине в течение на производството, съдът е длъжен да даде двуседмичен срок на неговите наследници да заявят дали желаят да продължат делото. Предявеният иск може да се продължи от наследниците, за да се установи неговата основателност, в който случай осиновеният ще бъде изключен от кръга на наследниците, така в *О на ВС № 13 от 06.02.1964 год. по гр.д. 244/1964 год., ПГО*.

При отмяната на осиновяването, както и при бракоразводния процес, не се касае в действителност за прекратяване на осиновяването, респ. на брака, което вече е настъпило автоматически със смъртта на една от страните, а за установяване основателността на иска, заведен преди смъртта. За разлика от брака, при осиновяването връзката не се прекъсва. Връзката между родител/осиновител и дете е еднотипна. При смърт на осиновителя практически се поставя въпрос само за наследяването.

Предявеният приживе от осиновителя личен иск за отмяна на осиновяването, с продължаването му от неговия наследник, се замества с установителен иск по чл. 97, ал.1 от ГПК/1952 год. на наследника за установяване на неговата основателност, т.е. че починалият осиновител е имал право приживе да прекрати осиновяването: така в *Р № 158 от 14.03.1989 год. по гр.д. № 75/1989 год. ПГО*.

Чл. 331, ал. 2 от ГПК легитимира наследниците на починалия осиновител да продължат иска за отменяване на осиновяването, за установяване на неговата основателност. Действалите преди Семейни кодекси, както и СК/2009 год., овластяват наследниците и на осиновителя, и на осиновения да продължат процеса. Аргумент е правната последица от продължаването на процеса за прекратяване на осиновяването, че виновният преживял не наследява починалия¹⁷. Така материалните закони откриват възможността за четири хипотези, които следва да се разгледат отделно:

1. Осиновителят предявява иск за отмяна на осиновяването поради тежко провинение от страна на осиновения. След смъртта му неговите наследници имат правния интерес да продължат иска и ако успеят да докажат неговата основателност, осиновеният ще бъде отстранен от наследството.

2. Осиновеният предявява иск за отмяна поради тежко провинение от страна на осиновителя. В хода на делото умира осиновеният. Тук интерес от продължаване на делото, за установяване основателността на иска за наследниците на осиновения, не е налице (а наличието на правен интерес за провеждане на един установителен иск е всякога негова абсолютна процесуална предпоставка).

между тях е неоправдана от морална гледна точка. В този случай заведеният приживе иск се наследява, защото целта на закона и изобщо допустимостта на продължаване на иска от наследниците е основана на изконния принцип в правото че никой не може да черпи права от виновното си поведение. В случаите на иск за унищожаване на осиновяването поради съществено нарушение на закона, тежко провинение спрямо другата страна, или зла умисъл за нанасяне на вреда, няма.

Изложеното налага законодателна промяна в действащата материална уредба, а именно в чл. 108 от СК, който да предпоставя като основание за продължаване на делото за прекратяване на осиновяването единствено хипотезата на чл. 106, ал.1, т.2 от СК: „тежко провинение от едната страна или при наличие на други обстоятелства, които дълбоко разстройват отношенията между осиновителя и осиновения“; без да се засягат хипотезите на унищожаване, цитирани в т.1 на чл. 106 от СК. Така материалният закон ще бъде в съответствие с процесуалния и изобщо в унисон с материята на осиновяването, личните семейни отношения и принципът за ненамеса на трети лица в тях, (бел. А.Т.)

¹⁷ Съгласно чл. 58 от СК/1968 год.; чл. 67 от СК/1968 год.; чл. 109 от СК/2009 год., предвид че действието на осиновяването престава с прекратяването му.

3. Осиновеният предявява иск за отмяна на осиновяването, но умира осиновителят – ответник. В случая също липсва правен интерес за продължаване на процеса и той ще бъде недопустим.

4. Осиновителят предявява иск за отмяна на осиновяването поради тежко провинение, но умира осиновеният. И в този случай липсва правен интерес от страна на наследниците да искат продължаване на процеса и същият се прекратява, тъй като твърдяната вина е у починалата страна.¹⁸

В заключение, въпреки че материалноправната уредба дава широка легитимация за продължаване на процеса от наследниците при иск за отмяна на осиновяването, единствената възможна хипотеза делото за прекратяване на осиновяването да бъде допустимо, е тази при смърт на осиновителя, който е завел иск за отмяна поради тежко провинение от страна на осиновения. Именно тази хипотеза е подкрепена в процесуалните ни закони: чл. 271, ал.2 от ГПК/1952 год.; респ. чл. 331, ал.2 от ГПК/2008 год.¹⁹

Продължаване от наследниците на делата за установяване или оспорване на произход.

Исковете за установяване и оспорване на произход, не съдържат в основанието си виновно поведение или тежко провинение на една от страните по връзката. По тези искиве легитимацията е строго определена: ищците и ответниците по исковете за установяване и оспорване на произход са изчерпателно посочени в материалния закон за всеки конкретен случай на иск. При тези искиве е също в сила принципът за ненамеса в личните семейни отношения на трети лица, от етично и обществено гледище. Призованите към наследяване могат да продължат иска, който е бил предявен от техния наследодател, т.е. и тук е възможна единствено хипотезата на продължаване на делото в случай на смърт на страната на ищеца, каквато е и съдебната практика: *Решение на ВС № 1226/18.05.1974 год. по гр.д. № 773/74 год. II ГО.*²⁰

Отношенията, в които попада физическото лице с установения му произход и семейство, са решаващи за него през целия му живот. Затова и законодателят е ограничил по императивен начин лицата, които имат право да предявяват исковете за гражданско състояние, както и брачните искиве. По същия начин строго се стеснява и

¹⁸ Възможните хипотези и наличието на правен интерес за продължаване на процеса между осиновител – осиновен, са разгледани от проф. Меворах, Н., Семейно право, Наука и изкуство, С., 1956, с.107.

¹⁹ Меворах, Н., цит. съч., с.108.

²⁰ ГПК не указва изрично възможността за продължаване процес за установяване или оспорване на произход в случай на смърт, по примера на иска за отмяна на осиновяването, за който говори чл. 331, ал.2 от ГПК. На първо място, защото възможността за продължаване на тези дела е предвидена за първи път по СК/1968 год., т.е., след приемането на ГПК/1952 год. На второ място, говорейки за продължаване на делата по брачни искиве и искиве за гражданско състояние в случай на смърт, ГПК визира случаите на продължаване на процеса при твърдяна вина у преживялата страна. При исковете за установяване, респ. оспорване на произход, вина няма. Тук идеята за продължаване на процеса трябва да се търси другаде – в законното право на страната да установи наличието, респ. липсата на родствена връзка и изобщо правото да се числи към конкретно семейство. Затова и чл. 41 от СК/1968 год. гласи че наследниците нямат право да предявяват исковете за установяване/оспорване на произход, но имат право да продължат иска, предявен от техния наследодател, т.е. продължаването на процеса е мислимо единствено на страната на ищеца. Така и съгласно чл. 72, ал.1 от СК/2009 год.

кръгът от лицата, които на практика могат да продължат образувания процес в случай на смърт на една от страните. Това не са просто призованите към наследяване, а призованите към наследяване, имащи правен интерес от продължаване на делото. Правният интерес в случаите на продължаване на тия лични иски е основополагащ, тъй като със смъртта на носителя на иска за развод, дирене и оспорване на произход и прекратяване на осиновяване, от конститутивен, процесът се превръща в установителен за доказване основателността на съществуващото приживе право в полза на наследодателя. Наличието на правен интерес за воденето на установителен иск, е абсолютна процесуална предпоставка.

Правото на развод, правото на предявяване на иск за установяване или оспорване на произход, както и правото за иск за прекратяване на осиновяването, не преминават върху наследниците. Това са ненаследими лични права, касаещи роднинството и семейния статус и по всеки от тези иски законодателят стриктно определя кръга от лицата, които имат право да продължават процесите относно тях. Това са лицата, подчинени безусловно на силата на пресъдено нещо на решението – наследниците, призовани към наследяване, тъй като по отношение на тях тази сила ще рефлектира – ще се отрази на имуществените им интереси – правото да получат по-голям, респ. по-малък наследствен дял от имуществото на наследодателя им. Затова наследниците са подчинени безусловно на силата на пресъдено нещо на решенията, постановени по тия установителни иски. Съгласно чл. 298, ал.3 от ГПК, решенията по брачни иски и по иски за гражданско състояние, действат по отношение на всички, но съществува разлика между засягане от силата на пресъдено нещо и нейното зачитане от всички.

Действието на решенията по иски за гражданско състояние и по брачни иски спрямо всички, съгласно чл. 296, ал.3 от ГПК, означава зачитането на тия решения от всички физически и юридически лица, както и от държавата, т.е. спрямо всички се установява, че дадено лице произхожда или не произхожда от конкретен родител; че извършеното осиновяване се прекратява, както и че бракът между страните е прекратен. Това зачитане от всички се налага, поради специфичните отношения, които тия иски уреждат – личните отношения в семейството, които са поставени под най-висша закрила и които отношения съпътстват и определят човека от неговото раждане до смъртта. Така решенията, засягащи личния статус на физическото лице, действат по отношение на всички, защото всички задължително следва да приемат че едно лице произхожда от друго и че между страните съществува брак или той е разтрогнат – тези връзки образуват личния и семеен статус на човека, който статус, след като е определен, не може да бъде поставян под съмнение: не може спрямо едни лица да е прието че съществува брак, а спрямо други не – в противен случай би се стигнало до непоносими от материалноправно гледище относителни правни състояния в материята на семейния статус. Не би трябвало да може по процес между едни лица да се приеме, че А е син на Б, а по друг процес да се приеме обратното, или да се приеме по един процес, че А е съпруг на Б, а по друг процес между други лица да се приеме обратното. Относителната сила на пресъдено нещо, която по другите граждански дела и особено по дела за имуществени правоотношения е правилото, тук се оказва неприложима. В тази необходимост се състои законодателното основание на правилото на чл. 298, ал. 3 от ГПК, което обявява, че решенията по дела за гражданско състояние, включително брачните иски, действат по отношение на всички.²¹

²¹ Сталев, Ж., Сила на пресъдено нещо в Гражданския процес, Сиела, С., 2007 год., с. 366.

Тази противопоставимост на силата на решенията по личните и семейни искиове спрямо всички, не разширява кръга от лицата, имащи правен интерес да продължат тия искиове или да искат отмяна на влезлите в сила решения по тия дела.²²

Приемството по брачни дела и дела за гражданско състояние е на първо място условно, тъй като не покрива хипотезата на чл. 227 от ГПК и всъщност класическо приемство в процеса тук няма, а има използване на образувания вече процес от легитимирани на собствено основание, строго ограничен кръг лица, които имайки защитен наследствен интерес, законодателят овластява да продължат делото на страната на починалия. Това продължаване на процеса от наследниците би могло да се нарече използване на формата с влагане на друго съдържание и основание: приемство в производството без да е налице приемство в спорното право. Предвид че брачните искиове и исковите по делата за гражданско състояние са строго лични, приемство във формата, т.е. в процеса относно тях законодателят допуска по изключение, със строго легитимиран кръг от правоимащи страни, в защита на справедливостта и в продължение на принципа че никой не може да се облагодетелства от виновното си поведение.

Тия лични искиове, повечето от които конститутивни, се превръщат в обикновени установителни искиове, целящи да докажат съществуващото в полза на починалия право на развод/унищожаване на брака, отменяване на осиновяване, търсене/оспорване на произход. Когато един такъв процес бъде продължен от наследниците на починалия ищец, то постановеното решение не ще се ползва с важаща спрямо всички сила на пресъдено нещо. Твърдяното съществуване или отричане на родствена връзка, както и правото на разтрогване/обявяване за несъществуваща една съпругеска връзка, се прекратява със смъртта на едната от страните по тази връзка. Затова и силата на пресъдено нещо *erga omnes* не проявява своето действие в случай на продължаването на тия дела от наследниците. Когато наследниците продължават тия процеси, постановеното решение ще важи за всички тях, защото наследниците са в тия процеси необходими другари, но не и спрямо други лица. Продължаването на иска от наследниците касае вече защита не на една лична семейна или родствена връзка, а защита на лични права с имуществено съдържание, за които силата на пресъдено нещо добива класическия си смисъл, а именно: действа само между страните по делото, съгласно чл. 298, ал.2 от ГПК.²³

²² Решението, с което е установен произходът на едно дете от бащата, има действие *erga omnes*, т.е. следва да бъде зачетено от всички физически и юридически лица и държавата, но това не означава че те се засягат пряко от силата на пресъдено нещо на решението. Така, съгласно *Определение № 635 от 20.11.2009 год. на ВКС по сп.д. 2122/2008 год. II ГО*, с което е оставена без уважение молбата на търговско дружество, с която се иска отмяна на решение на Софийския градски съд, с което е установен произходът на малолетното дете от неговия баща, починал при трудова злополука. Съдът намира подадената молба за отмяна от дружеството – работодател на бащата, за недопустима с мотивите че това дружество е длъжник спрямо наследниците на починалия си служител, но няма качеството на лице, спрямо което решението за установяване на произход има сила и поради това няма правото на отмяна по чл. 233, ал.2 от ГПК/1952 год.

²³ Становището че силата на пресъдено нещо по исковите на наследниците на починал съпруг да бъде установено в полза на починалия право на развод/унищожаване на брака, не важи спрямо всички защитава проф. Сталев, критикувайки ППВС 1/1957 год., в което е застъпено обратното: Сталев, Ж., „Сила на пресъдено нещо в гражданския процес” – с.365. Решенията по тия дела важат за всички наследници, защото те са по тия дела необходими другари, но не и спрямо други лица.